

мр **Ивана Куљанин**, виши библиотекар

ivana.eric@matbibli.rs.ba

Бранислава Милошевић, дипл. библиотекар

branislava.milosevic@matbibli.rs.ba

ЈУ Матична библиотека

Источно Сарајево

УДК 094:655.15(497.15Сарајево)

DOI 10.7251/BSCSR2310018K

РИЈЕТКЕ КЊИГЕ У ФОНДУ МАТИЧНЕ БИБЛИОТЕКЕ ИСТОЧНО САРАЈЕВО

Сажетак: У фонду ријетких књига Матичне библиотеке Источно Сарајево налази се 1.550 библиографских јединица (монографских публикација). Наш рад представљаће књиге које су објављене у Сарајеву. Желимо да скренемо пажњу на издавачку дјелатност и штампарије у Сарајеву крајем 19. и почетком 20. вијека. Ниједан град у Босни и Херцеговини није толико хетероген и посебан као Сарајево, које има богату културну историју обликовану разноликим вјероисповијестима и нацијама. Колоритност Сарајева огледа се у храбрости појединаца да културно уздижу град у којем живе, па су тако и прве штампарије отварали људи посебног сензибилитета за лијепу ријеч. Такође, показали су да и у најтежим временима постоје образовани људи спремни да допринесу расту културних вриједности свог града. Добро организована и сређена ријетка књига пружа нам увид у изучавање прошлости с аспекта привредног, друштвеног, економског, политичког и културног живота једног времена и на најбољи начин служи промовисању културне баштине неког краја. Матична библиотека Источно Сарајево има јасне циљеве у препознавању богате историје града Сарајева тако што дугорочно планира истраживање значајних догађаја и личности како би се обогатио фонд библиотеке. Богати фонд ријетких књига библиотека дугује значајним поклонима из приватне библиотеке професора историје Грујице Илијашевића и архитекте Милоша Сомборског.

Кључне ријечи: Сарајево, ријетка књига, завичајна збирка, издавачка дјелатност, штампарије, дигитализација.

Сарајево је, због свог специфичног геополитичког положаја, град богат разноликим историјским догађајима. Од самог оснивања градског језгра Сарајево постаје центар привредног, друштвеног, политичког и културног живота народа у Босни и Херцеговини. Свака вјерско-национална заједница имала је у Сарајеву своја удружења, школе, библиотеке, штампарије и др. Имућнији сарајевски Срби, трговци и занатлије, удруживали су снаге како би се изборили за равноправан положај у хетерогеном друштву, оснивајући разна удружења, библиотеке, књижаре и штампарије, часописе и листове. Соња Дујмовић у својој докторској дисертацији пише како су сарајевски Срби имали 52 удружења разних профила.¹

У Матичној библиотеци Источно Сарајево старе и ријетке књиге се издавају и чувају као посебна збирка. Од 2011. године Збирка старих и ријетких књига инвентарише се у складу са Правилником о евиденцији библиотечке грађе чија је примјена обавезна за све типове библиотека. Од 2014. године, када је Матична библиотека постала чланица библиотечко-информационог Cobiss система, каталoшка обрада старе и ријетке књиге ради се у складу са међународним стандардима. Данас Збирку старих и ријетких књига чине 1.550 књига, које су обрађене и претраживе преко интерфејса Матичне библиотеке Источно Сарајево и Cobiss платформе. Најстарија штампана књига у власништву библиотеке је од аутора Ђуре Даничића под насловом *Рјечник из књижевних старина српских*. Књига је објављена у Београду 1863. године и штампана ћирилицом на старословенском и српском језику. Ријетке књиге објављене у Сарајеву, а које посједује Матична библиотека, су:

- Ђорђа Ђурковић: *Албанија: црте о земљи и о народу* (Земаљска штампарија, 1885),

---

¹ Sonja M. Dujmović, *Sarajevska srpska čaršija: 1918-1941: između tradicije i modernizacije*, Beograd, 2015, str. 36. (neobjavljena doktorska disertacija)

- Сафветбег Башагић-Реџепашић: *Кратка упута у прошлост Босне и Херцеговине: (од г. 1463.–1850.)* (Босанска пошта, 1900),
- Ђиро Трухелка: *Наши градови: опис најљепших средњовјечних градова Босне и Херцеговине* (Ј. Студничка и др, 1904),
- Томо Драгићевић: *Народне празновјерице* (Земаљска штампарија, 1907),
- Саво Скарић: *Зембил: шала и маскара*. Књ. 2 (Српска дионичарска штампарија, 1908),
- Јован Иванишевић: *Српско православно школство у Босни и Херцеговини* (Земаљска штампарија, 1910),
- Мартин Ђурђевић: *Мемоари са Балкана* (М. Гјурђевић, 1910),
- Милан Прелог: *Повијест Босне у доба османлијске владе. Дио 2* (Ј. Студничка и др, 1912),
- Клод Фарер: *Бој* (Штампарија Народа, 1912),
- Карл Пач: *Босна и Херцеговина у римско доба* (Ј. Студничка и др, 1912),
- Нико Вучетић *Бокелски: Стамбулке: кратке приче, слике и приповијетке из Цариграда: 1900-1905* (Универзална библиотека, 1913),
- Стијепо Кобасица: *Српско-бугарски рат* (Српска дионичарска штампарија, 1913),
- Ђиро Трухелка: *Културне прилике Босне и Херцеговине у прехисторичко доба* (Земаљска штампарија, 1914),
- Карл Пач: *Збирке римских и грчких старина у Б-х земаљском музеју* (Земаљска штампарија, 1915),
- Морис Метерлиник: *Плава птица* (И. Ђ. Ђурђевић, 1918),
- *Севдахлинке: љубавне ашиклије: одабране српске народне пјесме* (М. Милановић, 19??),
- Селма Лагерлеф: *Благо господина Арна* (И. Ђ. Ђурђевић, 1920),
- *Босна и Херцеговина* (Земаљска штампарија, 1922).

Овдје смо направили селективни попис књига, а имамо у плану да направимо библиографију ријетких књига Матичне библиотеке Источно Сарајево.

Старе и ријетке књиге, у складу са Законом о библиотечкој дјелатности, чине рукописи, рукописне и штампане књиге, периодика и друга библиотечка грађа настала до краја 19. вијека, затим ријетке књиге, одређени примјерци периодичних издања и друге ријетке библиотечке грађе настале у 20. вијеку, као и посебне библиотечке цјелине које су због свог садржаја, умјетничке, културне и историјске вриједности значајне за науку и културу (члан 7, став 2).²

Систем заштите старих и ријетких књига, као покретних културних добара, регулисан је одредбама Закона о културним добрима („Службени гласник Републике Српске”, број: 11/95 и 103/08). „Стара библиотечка грађа је временски лимитирана крајем 19. вијека, док ријетка грађа није хронолошки омеђена и чине је: илегална, револуционарна, ратна, малотиражна и библиофилска издања, те грађа која има документациону вриједност због секундарних обиљежја, као што су: екслибриси, печати, аутографи, посвете, маргиналије и друге биљешке”.³

За вријеме аустроугарске владавине многи образовани људи тражили су од Земаљске владе одобрење за отварање штампарија. У Архиву Босне и Херцеговине чувају се молбе разних лица за отварање књижара и штампарија.⁴

За вријеме турске владавине у Босни и Херцеговини радиле су четири штампарије – једна у Горажду, двије у Мостару и једна у Сарајеву. У ове четири штампарије штампана су четири листа (скоро сви службени и политички) и око педесет књига, углавном календари, уџбеници и понеки

---

² „Службени гласник Републике Српске”, број: 52/01, 39/03 и 112/08

³ Алекса М. Алаџић и Драган Мићић, „Правни аспекти заштите старе и ријетке књиге у Републици Српској”, *Библиотеке: путокази и препреке: зборник радова*, Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2006, стр. 57.

⁴ Радославка Сударушић: *Књига у времену, вријеме у књизи*, Пале: Dis company, 2020, стр. 30.

закон. Штампарски уређај није био ни у једној велик и обиман, имао је само најнужније. Најбоље је у том погледу била је Вилајетска штампарија у Сарајеву.

Оснивање Сопронове печатње у Сарајеву

Реформе Османског царства донесене 1865. године, те завођење система вилајета у цијелом Османском царству, па тако и у Босни, предвиђале су и оснивање штампарија у сваком вилајету. Осман паша 1865. године позива земунског штампара Нијемца Игњата К. Сопрона (1821–1894) ради оснивања штампарије. Сопрон већ новембра 1865. стиже у Сарајево ради потписивања уговора. Почетком марта 1866. године у Сарајево је стигла штампарска преса. Исте године у Сарајево по други пут долази и мис Аделина Паулина Ирби, која је одмах почела вршити припреме за оснивање завода за школовање женске дјеце. Вијест о оснивању штампарије објављена је 7. априла 1866. године у првом броју *Босанског вијесника*. Штампарија је радила под именом „Сопронова печатња”. У октобру 1886. године Сопрон продаје Печатњу османској влади и она наставља дјеловати као Вилајетска печатња, а потом с прољећа 1867. као „Вилајетска штампарија”. За дванаест година постојања штампарије објављено је око педесетак публикација на више језика: српском, турском и хебрејском. Због бурних историјских времена аустроугарске окупације и ратова у двадесетом вијеку ријетки су примјерци монографских и периодичних издања ове штампарије. Међу првим објављеним публикацијама је књига под насловом *Буквар за основне школе у вилајету босанском*, аутора Милоша Мандића. Књига је објављена 1867. године и штампана ћирилицом. Доступна је дигитална верзија књиге на сајту Библиотеке Матице српске.

У вријеме аустроугарске владавине у Сарајеву су, осим државне, отворане и приватне штампарије страних држављана, а потом и Сарајлија. Прва штампарија у Сарајеву је „Сопронова печатња” (1866), у којој су за првих шест мјесеци рада издати само једна књига и листови *Босански*

вјестник и *Босна*. Потом штампарија постаје државна под именом Вилајетска. У овој штампарији публиковали су се уџбеници, уредбе, турски закони, листови *Босна* и *Сарајевски цвјетник*, књига народних пјесама Богољуба Петрановића (1867) и *Први босанско-српски календар за просту годину 1869*. Јована Р. Цинића.⁵ „Земаљска штампарија” је најстарија у Босни и Херцеговини и наставак је „Вилајетске штампарије”. У овој штампарији изњедрене су многобројне књиге, новине приватног издања, као и школске књиге за основне и средње школе.

„Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића” основана је у јануару 1891. године и имала је разноврсну штампарску продукцију. Штампарија је радила у улици Фрање Јосипа. Послије слома Југославије штампарија је прешла у руке Леополда Ридла и под његовим именом радила је до 1948. године. Објављивала је књиге Михајла Милановића, Алексе Поповића Сарајлије, Милоша Поповић, Владимира Ћоровић, Бранислава Нушић и друге, а штампани су и листови *Босанска вила*, *Дабро-босански источник*, *Просвјета*, *Добротвор*, *Бехар*, бројни календари, лист *Наша снага* и едиција Забавно-поучна библиотека. Радила је до 1918. године. Од 1948. године радила је под именом Градска штампарија - погон II.

Штампарија „Босанске поште” (Bosnische Post) радила је од децембра 1886. године до краја 1918. године. Радила је под именима: „Босанска пошта Ј. Бретлер”, „Сарајевски дневник” и „Ослобођење” све до 1951. године.⁶ Штампарију је основао Еуген Ритер Топлер, а последије његове смрти преузела ју је Милена Мразовић, која је штампарију продала 1896. године Ивану Баптисту Шмарди. Од 1918. године наставила је рад под именом „Босанска пошта”, а 1932. године Јосип Бретлер постао је главни управник штампарије, па је онда радила под именом „Штампарија Босанска пошта Ј. Бретлер”. Од 1945.

⁵ Радославка Сударушић, *Књига у времену, вријеме у књизи*, Пале: Discompany, 2020, стр. 29.

⁶ Amra Rešidbegović, „Pregled privatnih štamparija u Sarajevu (1884-1918)”, Sarajevo, Bosniaca, God. 2, br. 2 (1997), str. 69.

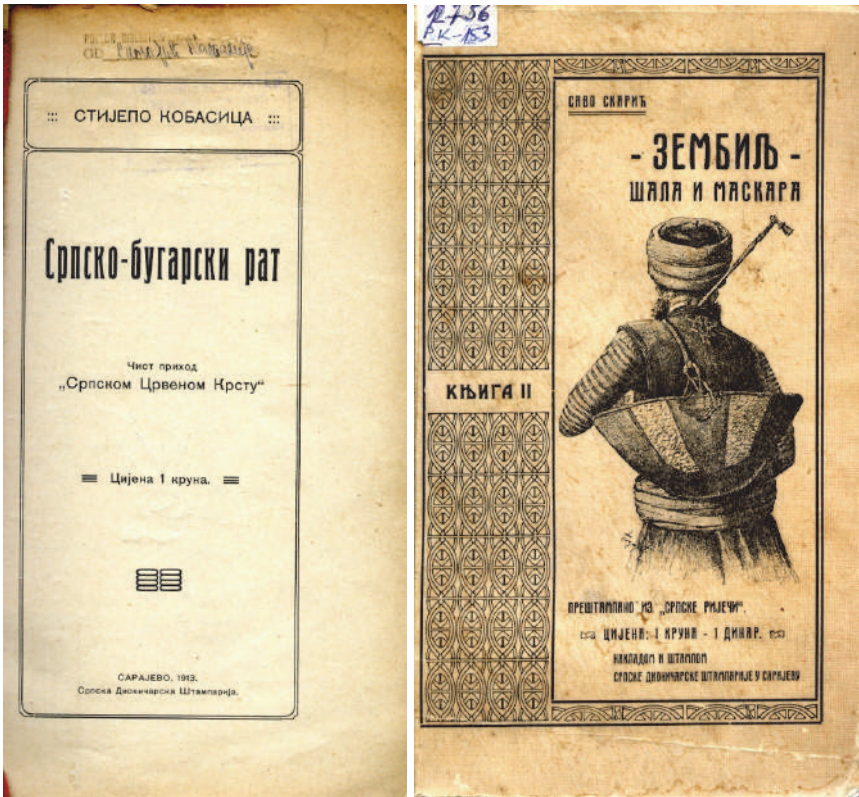
године ради по називом „Сарајевски дневник”, а после је је промијенила назив у штампарија „Ослобођење”. У њој су штампани листови и часописи: *Ослобођење*, *Омладинска ријеч*, *Ново доба*, *Позоришни лист*, *Просвјета*, *Живот и здравље*, *Напредак*, *Наше новине*, *Задругар*, *Фискултура и спорт*, *Планинар*, *Зора*, *Смучар*, *Народни шумар*, *Војни Грађевинар*, *Ловачки лист*, *Нова жена*, *Нови студент* и многи други.⁷ Ова штампарија је била у своје вријеме једна од боље опремљених, са великом бројем запослених графичара. Штампале су се и књиге на њемачком језику, као и многе књиге, календари и брошуре на српском и хрватском језику.

„Српска дионичарска штампарија” основана је 1905. године⁸, а престала је с радом почетком рата 1914. године. Поново је почела радити 1924. године посредством друштва „Просвета” под именом Штампарија друштва „Просвета”. Радила је све до 1948. године када је откупила „Свјетлост”, издавачко предузеће Босне и Херцеговине, а престала је с радом 1951. године. Ову штампарију основало је дионичарско друштво и њој су се штампале издања „Књижарнице и папирнице Михајла Милановића” и „Међународне књижаре Н. Шмитрана”, затим школска литература Ђорђа А. Чокорила и Пера Ивановића, те дјела Саве Скарића и Паскала Младеновића Зелињца, која су прештампана из *Српске ријечи*.⁹ Штампани су листови: *Српска ријеч*, *Просвета*, *Задругар*, *Напредак*, *Просветина библиотека* (18 свезака), *Ловачки лист* и други.

⁷ Pejanović, Đorđe, *Štamparije u Bosni i Hercegovini: 1529-1951*, Sarajevo, Svjetlost, 1952, str. 26-27.

⁸ Штампарија је настала од Прве српске штампарије у Мостару (синови Мијата Радовића). Детаљније прочитати у: Pejanović, Đorđe, *Štamparije u Bosni i Hercegovini: 1529-1951*, Sarajevo, Svjetlost, 1952, str. 29.

⁹ Сударушић, Радославка, *Књига у времену, вријеме у књизи*, Пале: Discompanу, 2020, стр. 32-33.

Штампарија „Шпиндлер и Лешнер” (Tiskara Spindler i Löschner) је прва приватна штампарија у Сарајеву за вријеме аустроугарске окупације. Објавили су око педесет самосталних и петнаест периодичних публикација. Штампана су дјела из књижевности, ботанике, школства, лингвистике и политике.¹⁰

Матична библиотека Источно Сарајево посједује 1.550 монографских публикација ријетке књиге. У овом раду наша пажња била је фокусирана на издавачку дјелатност у Сарајеву у 19. и 20. вијеку. Говоримо о историјском периоду који није био нимало лак за српски народ у Босни Хереговини. Када

¹⁰ Rešidbegović, Amra, „Pregled privatnih štamparija u Sarajevu:1884-1918”, Sarajevo, Bosniaca, God. 2, br. 2 (1997), str. 69.

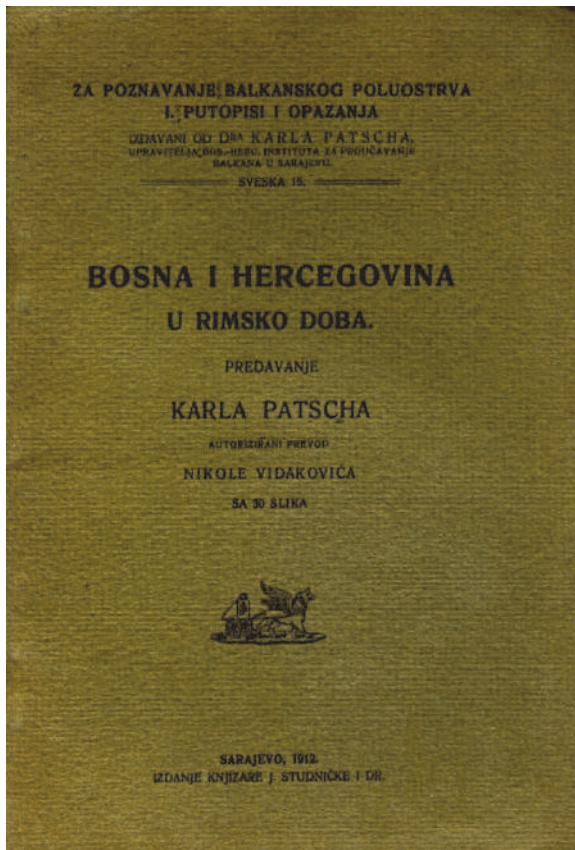
имамо у виду аустроугарску окупацију (1878–1918), балканске ратове (1912–1913), анексију (1908), Први и Други свјетски рат, знамо да су та тешка времена оставила дубоко коријење у формирању и опстанку културних прилика у Сарајеву. Можемо слободно рећи да је издавачка дјелатност била добра у времену и условима у којима је настајала и радила. Матична библиотека има 95 ријетких књига објављених у Сарајеву. Наша мисија је да набавимо што већи број књига штампаних у Сарајеву у поменутиим периодима. Свјесни смо чињенице да већину књига и не можемо набавити, па сматрамо да је идеално набавити репринт издања или дигитализована. Такође, Библиотека је почела са дигитализацијом ријетке књиге.

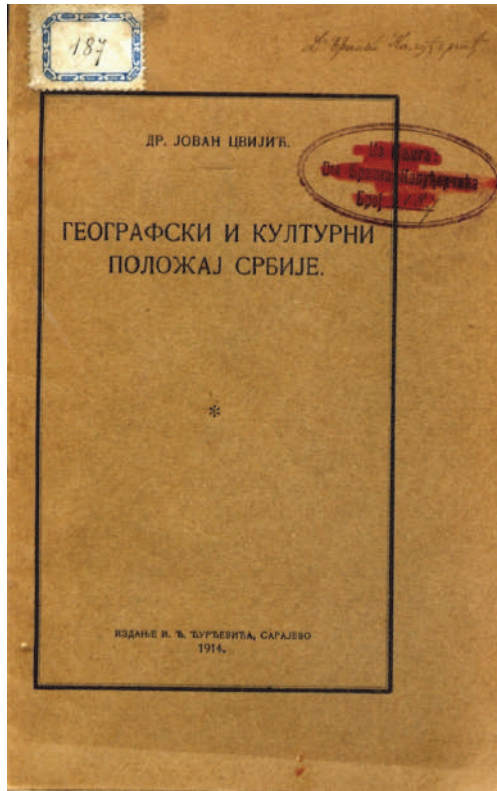
Циљ дигитализације ријетких књига јесте промовисање културне баштине и националног идентитета једног народа, локалне заједнице и њене шире регије. Библиотека је препознала своју прилику за укључивање у активности повезане са стварањем дигиталних извора информација и њиховом организацијом у облику дигиталних збирки, те развојем нових услуга темељених на дигиталним збиркама. Развој дигиталних збирки представља сложен задатак који од библиотека тражи организованост, знање, простор, доступност потребних финансијских ресурса, опреме и стручног кадра за успјешну имплементацију, те активности. Развојем компјутерске технологије и нових метода дигитализације текста, звука и слике, појавом све већег броја мултимедијалних електронских публикација, проширује се и капацитет електронске библиотеке која укључује и следеће елементе: процеси електронског публиковања и приступа до ресурса, умрежавање библиотека, кориснички аспекти, мултимедијалност, стандардизација за проток података, проблем ауторског права, управљачки и економски аспекти.¹¹ Матична библиотека Источно Сарајево у процесу дигитализације ријетких књига настоји и жели да постане

---

¹¹ Гордана Стокић-Симончић и Жељко Вучковић, *Управљање библиотекама у доба знања*, Источно Сарајево, Матична библиотека, 2007, стр. 64.

библиотека за 21. вијек, и кроз сервис електронске библиотеке да буде доступна свим корисницима било гдје да се они налазе. Такође, жели да буде чувар и промотер националног културног наслеђа, јер свако изучавање наше прошлости, свако путовање у њу започиње управо од националних изворишта, оно нам најбоље казује о томе шта смо били и ко смо ми данас. За опстанак сваке нације приоритет је сачувати властиту историју, етику и интегритет.

Литература

1. М. Алаџић, Алекса и Драган Мићић. „Правни аспекти заштите старе и ријетке књиге у Републици Српској”. *Библиотеке: путокази и препреке: зборник радова*. Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске; Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2006.
2. Бесаровић, Ристо. *Издавачки покушај у Сарајеву 1913*. *Život*, br. 11-12 (1978), str. 541-560.
3. Бесаровић, Ристо. *Из културне прошлости Босне и Херцеговине*. Сарајево: „Веселин Маслеша”, 1987.
4. Дujмовић, Сонја. *Сарајевска српска чаршija: 1918-1914: између традиције и модернизације*. Београд, 2015. (необјављена докторска дисертација)
5. „Закон о културним добрима“. Службени гласник Републике Српске, број: 52/01, 39/03 и 112/08
6. Крешевијковић, Намдија. *Изабрана дјела. IV*. Сарајево: „Veselin Masleša”, 1991.

7. Kruševac, Todor. *Bosanskohercegovački listovi u XIX veku*. Sarajevo: „Veselin Masleša”, 1978.
8. Rešidbegović, Amra. „Pregled privatnih štamparija u Sarajevu:1884-1918”. *Bosniaca*, God. 2, br. 2 (1997), str. 68-73.
9. Скарић, Владислав. *Изабрана дјела. Књ. 1*. Сарајево: „Веселин Маслеша,” 1985.
10. Скарић, Владислав. *Изабрана дјела. Књ. 2*. Сарајево: „Веселин Маслеша”, 1985.
11. Стокић-Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Управљање библиотекама у доба знања*. Источно Сарајево, Матична библиотека, 2007.
12. Сударушић, Радославка. *Књига у времену, вријеме у књижи*. Пале: Dis-Company, 2020.
13. Hunski, Vjekoslava. *Ogledi iz povijesti bosanskohercegovačke knjige*. Sarajevo: Društvo bibliotekara Bosne i Hercegovine, 1987.

THE FUND OF RARE BOOKS IN CENTRAL LIBRARY OF EAST SARAJEVO

Abstract: There are 1,550 bibliographic units (monographic publications) in the fund of rare books in Central Library of East Sarajevo. Our paper will present books that were published in Sarajevo. We want to draw attention to publishing activities and printing houses in Sarajevo at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Not one city in Bosnia and Herzegovina is as heterogeneous and special as Sarajevo, which has a rich cultural history shaped by diverse religions and nations. The colorfulness of Sarajevo is reflected in the courage of individuals to culturally elevate the city they live in, so the first printing houses were opened by people with a special sensibility for a beautiful word. They also showed that even in the most difficult times there are educated people ready to contribute to the growth of the cultural values of their city. A well organized and arranged rare book fund gives us an insight into the study of the past from the aspect of economic, social, political and cultural life of a time and serves in the best way to promote the cultural heritage of a region. Central Library of East Sarajevo has clear goals in recognizing the rich history of the city of Sarajevo by planning a long-term research of significant events and personalities in order to provide and enrich the library's collection. The library owes its rich collection of rare books to significant gifts from the private library of history professor Grujica Ilijasević and architect Milos Somborski.

Keywords: Sarajevo, rare books, local collection, publishing activity, printing house.
